

Kennisagenda 2014

PLATFORM31

Kennisplatform
Demografische Transitie

Kennisagenda 2014

Kennisplatform

Demografische Transitie

April 2014

Auteurs

Jooske Baris

(Platform31)

Thomas Hessels

(Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties)

Inhoudsopgave

P.7 **Kennisagenda**

P.11 **1. Trends en metavragen**

P.15 **2. Demografische transitie algemeen**

P.19 **3. Ruimte en de bebouwde omgeving**

P.23 **4. Voorzieningen en leefbaarheid**

P.27 **5. Economische vitaliteit**

Voorwoord

Niet eerder waren bevolkingskrimp, vergrijzing en ontgroening zo actueel. In 23 krimp- en anticipeerregio's zoeken beleidmakers, bestuurders, professionals, ondernemers en bewoners naar manieren om in te spelen op de gevolgen van demografische transitie. Ook steden gaan de komende jaren vergrijzen. Dat zorgt voor nieuwe vragen bij overheden, woningcorporaties en zorginstellingen.

Het Kennisplatform Demografische Transitie (KDT) is er om de kennis en kunde over bevolkingskrimp, vergrijzing en ontgroening landelijk te delen en kennisontwikkeling te stimuleren. Daarbij werkt het KDT nauw samen met landelijke en regionale netwerken en kennisinstututen.

De Kennisagenda 2014 agendeert de meest urgente en breed gedragen kennisvragen over demografische transitie, in het bijzonder in de krimp- en anticipeerregio's. Ruim 40 onderzoekers en 80 professionals en beleidmakers werkten mee aan het bepalen van de kennisvragen van nu en straks. Belangrijke thema's zijn de economische vitaliteit van krimp- en anticipeerregio's, de organisatie van de zorg, de particuliere woningvoorraad en de samenwerking tussen overheid, bedrijfsleven en bewoners.

5

Het KDT gaat, samen met partners als het Nationaal Netwerk Bevolkingsdaling, Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland, Neimed, Scoop en het Interbestuurlijk Programmeamteam Bevolkingsdaling, op zoek naar antwoorden op de vragen uit deze Kennisagenda. Daarmee kunnen mensen in krimpgebieden prettiger wonen en meer zelfredzaam zijn en kunnen middelen doelmatiger worden ingezet. Het KDT en de partners zijn al aan de slag gegaan met de kennisvragen en verschillende onderzoeksinstellingen stemmen hun programmering er op af. De zoektocht naar antwoorden is dus al begonnen.

Jooske Baris, coördinator van het Kennisplatform Demografische Transitie (KDT) bij Platform31

William Segers, programmaleider Bevolkingsdaling van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties

U kunt de ontwikkelingen volgen op www.vanmeernaar-beter.nl

Het KDT is ondergebracht bij Platform31, kennisorganisatie voor stedelijke en regionale ontwikkeling en wordt bekostigd door Platform31 en het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.

Kennisagenda

De Nederlandse bevolkingssamenstelling is volop in beweging. Net als andere landen in Europa hebben we te maken met krimp, vergrijzing, ontgroening en re-urbanisatie.

Deze demografische transitie brengt ingewikkelde opgaven voor woningcorporaties, bewoners, marktpartijen, overheden, welzijnsinstanties en openbare instellingen. De behoefte aan overzichtelijke kennis en kunde over bevolgingskrimp, vergrijzing en ontgroening blijft toenemen.

Het Kennisplatform Demografische Transitie (KDT) brengt de landelijke Kennisagenda uit, die eens in de anderhalf à twee jaar wordt geactualiseerd. De Kennisagenda:

- bundelt bestaande beschikbare kennis;
- agendeert kennisvragen die nog beantwoord moeten worden.

Door de betrokkenheid van vele professionals, beleidsmakers en onderzoekers geeft de Kennisagenda een breed gedragen overzicht van de kennis- en beleidsvragen van nu en de fundamentele vragen van straks.

In het afgelopen jaar is het bewustzijn over krimp vergroot en is nieuwe relevante kennis over krimp ontwikkeld en ontsloten. Kennis en kunde word efficiënter gedeeld; het KDT heeft hiertoe nauw contact met onder andere het Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland (KKNN), Neimed, Scoop, het Nationaal Netwerk Bevolgingsdaling (NNB) en het Interbestuurlijk Programmteam Bevolgingsdaling (IPB), het team Bevolgingsdaling van het ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en de krimpdeskundigen van Platform31.

De eerste Kennisagenda Bevolgingsdaling verscheen eind 2012 en bevatte 61 'kennisvragen' over bevolgingskrimp, vergrijzing en

ontgroening en de effecten ervan op leefbaarheid, economische vitaliteit, bekostiging, vastgoed en sturing. Deze kennisagenda is terug te vinden op de website van het KDT, www.vanmeernaarbeter.nl. Ook staat hier een overzicht van lopend en afgerond onderzoek.

In deze tweede Kennisagenda krijgen urgente nieuwe kennisvragen een plek. Alle kennisvragen komen uit de praktijk, van professionals en beleidsmakers. We kregen 60 inzendingen. Door 28 onderzoekers en wetenschappers is in werksessies de 'vraag achter de vraag' geformuleerd. Het resultaat: 33 actuele kennisvragen.

Het KDT zal zich in 2014, samen met haar partners, weer actief inzetten om de kennisvragen uit deze tweede Kennisagenda beantwoord te krijgen, zodat we in Nederland nog beter en efficiënter kunnen inspelen op de gevolgen van de demografische transitie.

1. Trends en metavragen

De demografische transitie is niet de enige grote verandering waar Nederland mee te maken heeft. De economische crisis laat zijn sporen na en zorgt voor minder werkgelegenheid en minder investeringsruimte. Beide ontwikkelingen slaan extra hard toe in gebieden met demografische krimp. Ook qua energieopwekking en consumptie is een omslag gaande. Vooral in westerse landen is de manier waarop de mens zijn omgeving waardeert en gebruikt aan het veranderen. Dit leidt mede tot andere verhoudingen tussen overheid en samenleving.

De participatiesamenleving is de nieuwe trend, met meer eigen verantwoordelijkheden van burgers en een kleinere overheid. Dat bewoners veel zelf kunnen, is goed zichtbaar in de krimpgebieden. Maar tegelijkertijd bestaat de zorg of iedereen die zelfredzaamheid aankan, en of onze samenleving niet steeds meer met een tweedeling te maken zal krijgen.

Door deze ontwikkelingen, verder beïnvloed door gedecentraliseerd beleid, komt er meer diversiteit tussen regio's in Nederland op terreinen als arbeidsmarkt, woningmarkt en voorzieningenniveau. De ruimte die er voor lokale en regionale overheden is om zelf invulling te geven aan de identiteit en positie van hun regio werkt soms concurrentie tussen regio's of gemeenten in de hand.

Bovengenoemde transities hebben hun specifieke uitwerking op regionaal en lokaal niveau. Op meerdere vlakken zoeken professionals, beleidsmakers, onderzoekers en burgers naar een nieuw evenwicht en een nieuwe rolverdeling in een nieuwe werkelijkheid.

In gebieden met bevolkingskrimp, vergrijzing en ontgroening is deze zoektocht het noodzakelijkst, omdat door de demografische veranderingen ook de andere transities extra onder druk komen te staan. Van de lessen uit deze

proeftuinen van de toekomst kan heel Nederland de komende jaren leren. Het is daarbij niet voor het eerst dat er grotere transities plaatsvinden in Nederland. Recentelijk nog hebben vele woonwijken uit de jaren '60 en '70 hun bevolkingssamenstelling drastisch zien veranderen. Het zijn transities op een ander schaalniveau, maar wel met lessen voor nu.

- 6 Welke (nieuwe) concepten voor bereikbaarheid van voorzieningen zijn denkbaar? Welke rol kunnen ICT-toepassingen daarbij spelen?
- 7 Wat kunnen transities in andere maatschappelijke onderwerpen (zoals energie of mobiliteit) ons leren over toepassingen in een veranderende voorzieningenstructuur bij krimp?

Kennisvragen

- 1 Hoe gaan we in Nederland om met differentiatie qua voorzieningenniveau, werkgelegenheid, woningmarkt als gevolg van decentralisatie? Welke lessen zijn daarbij te leren uit vergelijkbare ontwikkelingen in het verleden?
- 2 Bieden demografische veranderingen voordelen? Zo ja, welke?
- 12 3 Is er de spanning tussen regionale keuzes die gemeenten en organisaties maken op het terrein van wonen en voorzieningen en de wensen van bewoners op lokaal niveau? Welke processen zien we op politiek of maatschappelijke niveau als belangen vanwege een verschil in schaal botsen?
- 4 Welke elementen voor sociale vitaliteit zijn te onderscheiden in krimpgebieden naast economische groei? In hoeverre brengen instituties en organisaties dergelijke nieuwe waardedragers in het beleid?
- 5 Wat zijn de mechanismen achter zelforganisatie van burgers en andere particuliere initiatieven? Hoe en wanneer komen mensen (bewoners, ondernemers) in beweging? Wat zijn de optimale omstandigheden daarvoor? Wat kunnen we daarbij leren van ervaringen met bijvoorbeeld sociale media?

2. Demografische transitie algemeen

Bevolkingskrimp wordt gebruikt als containerbegrip voor verschillende demografische processen. De meeste krimp- en anticipeerregio's, maar ook andere delen van Nederland, hebben te maken met bevolkingskrimp, vergrijzing, ontgroening en re-urbanisatie; de trek naar de stad of gemeentelijke kern. Deze demografische processen versterken en beïnvloeden elkaar. Op sommige plekken treedt ook huishoudenskrimp op (er zijn minder huishoudens) wat gevolgen heeft voor onder meer de woningmarkt en de organisatie van publieke en private voorzieningen.

Het is deze cluster aan veelsoortige demografische processen die krimp- en anticipeergebieden voor grote uitdagingen zetten op velerlei gebied: Is er voldoende (en geschikt) arbeidspotentieel om de economie te dragen? Is er genoeg sociaal-culturele draagkracht om voorzieningen in stand te houden? Hoe kunnen gemeenten bij een dalende bevolking

de publieke voorzieningen in stand houden? Is er voldoende debiet in een gemeente of een regio voor grootschalige voorzieningen zoals een ziekenhuis? Maar ook: wat voor nieuwe mogelijkheden biedt een krimpregio om anders met de ruimte om te gaan? Krimp is niet per se een doemscenario; het leidt ook naar een nieuwe maatschappelijke realiteit met veranderde kansen en mogelijkheden.

Kennis van de demografische ontwikkelingen in krimpgebieden is daarom enorm belangrijk. Niet alleen in kwantitatief maar ook in kwalitatief opzicht, en in de onderliggende processen. Kennis van de situatie nu en een zo betrouwbaar mogelijk prognose van de situatie in de naaste (of verdere) toekomst biedt een beslissingskader voor de vraag welke keuzes er gemaakt moeten worden in de (re)organisatie van de sociaal-culturele sector, het binnenhouden of aantrekken van een passende economie, het al dan niet werven van binnen-

15

landse of buitenlandse migranten, het betaalbaar houden van publieke voorzieningen, enzovoorts. Ook inzicht in het tijdelijke of structurele karakter van de demografische ontwikkelingen is hierbij relevant. Belangrijk is daarbij dat er helderheid en consensus is over de onderliggende onderzoeksgegevens, de aannames en de daarop gebaseerde prognoses.

Kennisvragen

- 8 Hoe ziet het verschil in ontwikkeling eruit tussen groeiregio's enerzijds en krimp- en anticipere regio's anderzijds, in bijvoorbeeld sociaaleconomisch opzicht?
- 9 Zijn er voorbeelden beschikbaar van samenwerking tussen stad en ommeland? Wat leren deze over samenwerking en de onderlinge verhouding?
- 10 Hoe reageren Rijk en provincies op verschillen in bestuurlijke aanpak van en binnen krimpregio's?
- 11 Wat is de ideale geografische schaal voor beleidsvorming omtrent werkgelegenheid, onderwijs et cetera? En hoe creëer je efficiënt beleid als de schaalniveaus op verschillende terreinen niet congruent zijn?
- 12 Welke push- en pullfactoren zijn bepalend voor migratiegedrag, te onderscheiden naar geografische gebieden. Hoe zijn deze te beïnvloeden? (migratie binnen Nederland, vanuit de grensgebieden naar Nederland, vanuit EU-landen naar Nederland, vanuit overige landen naar Nederland)

3. Ruimte en de bebouwde omgeving

Krimp heeft enorme consequenties voor de bebouwde omgeving. Het kan leiden tot een overaanbod aan woningen met een dienovereenkomstige waardedaling op de koopmarkt, tot leegstand van kantoorgebouwen en winkels en ook tot herstructurering van de fysieke infrastructuur teneinde een gemeente of regio leefbaar te houden. In veel gevallen is de onvermijdelijke consequentie van krimp dat er vastgoed gesloopt moet worden. Zeker in een periode van een langdurige financiële crisis en het einde van winsten die overheden konden boeken met grondverkoop is dit een complex vraagstuk. Het nodigt uit tot de ontwikkeling van innovatieve concepten op gebruik en waardering van de fysieke ruimte en de bebouwde omgeving. Dat vraagt ook om een herwaardering van onderliggende principes. Daarbij is niet het economisch primaat dominant, maar spelen ook historie en de sociaal-culturele voorkeuren van burgers mee.

Onderstaande kennisvragen hebben tot doel zowel de huidige situatie van de fysieke infrastructuur te duiden als nieuwe concepten te ontwikkelen voor het gebruik en de financiering van de bebouwde omgeving en de bijbehorende ruimte.

19

Kennisvragen

- 13 Welke nieuwe financiële modellen zijn toe te passen op de vastgoedmarkt en onder welke omstandigheden zijn deze hanteerbaar?
- 14 Welke bestuurlijke interventies zijn er mogelijk om in tijden van herstructurering maximale aansluiting van het private belang bij het publieke belang te bewerkstelligen?
- 15 Welke innovatieve vormen van denken en plannen zijn inzetbaar voor de nieuwe ruimtelijke opgaven die krimp meebrengt?

Wat kunnen we leren van bijvoorbeeld ontwerpend onderzoek, adaptieve planning en bottom-upinitiatieven?

16 Hoe kunnen we zodanig omgaan met leegstand en herbestemming van vastgoed dat dit bijdraagt aan de leefbaarheid? Wat kan een integrale benadering van maatschappelijk vastgoed, particulier vastgoed en commercieel vastgoed hierin betekenen?

17 Welke strategieën hanteren huiseigenaren bij de economische waarde van hun woning? In hoeverre beïnvloedt deze economische waarde keuzes rondom investeren of verhuizen?

20 18 Welke mogelijkheden tot sloop, renovatie et cetera van particulier bezit zijn er en hoe kunnen die optimaal worden benut? Welke rol kunnen onder meer eigenaar-coöperaties daarin spelen?

19 Welke vormen van waardecreatie zijn er te bedenken als nieuw financieringsmodel in krimpgebieden?

4. Voorzieningen en leefbaarheid

Als de bebouwde omgeving de hardware is die in het kader van demografische ontwikkeling aan verandering onderhevig is, zou je het onderwerp 'voorzieningen en leefbaarheid' kunnen omschrijven als de software. Het wordt gevormd door de behoeften die een samenleving heeft om de omgeving leefbaar te houden. Deels is dat een zaak van aanpassing van de technische infrastructuur (dus zeker ook letterlijk hardware!), maar voor een belangrijk deel ook van wat burgers aan faciliteiten (sociaal, cultureel, qua gezondheid) belangrijk vinden, wat hun eigen rol daarin is, tot welke (vernieuwing van) organisatieverbanden dit leidt.

We zitten in Nederland momenteel midden in de ontwikkelingen naar een 'participatiesamenleving'. Het is nog lang niet duidelijk hoe de verschillende partijen (burgers, bestaande instanties, overheden, markt) zich tot elkaar gaan verhouden. Binnen krimpgebieden geldt

dit des te meer, omdat daar nog onzekerheden bijkomen over het economische perspectief van de regio in relatie tot de beschikbaarheid van voorzieningen. En dan zijn er ook nog onzekerheden in verband met de financiële crisis en de decentralisatie-operatie waarbij gemeenten met ingang van 2015 meer taken en verantwoordelijkheden krijgen op terreinen die sterk verbonden zijn met leefbaarheid.

De verhouding van schaalniveaus ten opzichte van elkaar is hierbij een terugkerend thema. Krimp heeft een sterk lokale verschijningsvorm en vraagt daarbij op het eerste gezicht om een lokale aanpak. Aan de andere kant is sturing en samenwerking op bovenlokaal niveau vaak noodzakelijk. Lokale partijen kijken vaak vooral naar de mogelijkheden die de oude groeimodellen bieden voor hun gemeente, terwijl samenwerken vanuit de bevolkingsdaling duurzame mogelijkheden voor de toekomst schept. De vraagstukken en

oplossingen spelen op verschillende schaalniveaus tegelijk: individueel, lokaal, regionaal tot nationaal en zelfs internationaal. Hoe deze verschillende schaalniveaus op elkaar aansluiten en wie welke rol daarin vervult, is lang niet altijd duidelijk.

Het onderwerp nationale solidariteit is daaraan gekoppeld. De financiële consequenties van de huidige transitie spelen veelal op lokaal schaalniveau, terwijl in krimpregieden ook de draagkracht vermindert.

in stand houden van leefbaarheid op dorps- en buurtniveau?

25 Wat kan de rol van ICT zijn bij het bereikbaar houden van voorzieningen? Wat zijn succes- en faalfactoren in de financiering en samenwerking daarbij?

26 Welke invloed heeft de afwezigheid of beperkte aanwezigheid van maatschappelijke voorzieningen op de bevolkingssamenstelling van een dorpskern?

Kennisvragen

20 Wat is het effect van de gelijktijdig in te voeren decentralisaties (jeugdzorg, werk en inkomen en zorg aan ouderen en langdurig zieken) op de kwaliteit van de zorg in krimpregio's? Wat zijn de aandachtspunten daarbij?

24

21 Hoe kunnen nieuwe organisatiemodellen voor zorg (scheiden wonen-zorg, maar ook het bereikbaar houden van Spoedeisende Hulp) tot stand komen in vergrijzende en krimpende regio's?

22 Welke invloed heeft de zich ontwikkelende participatiesamenleving op krimpregio's? Welke rol heeft onder meer het verenigingsleven bij het proces van vernieuwing/verandering van sociale dynamiek?

23 Hoe organiseer je de bereikbaarheid van onderwijs (leerlingenvervoer) en zorgvoorzieningen? Wie speelt daarbij welke rol?

24 Wat is de rol van winkels en andere voorzieningen (zoals pinautomaten) bij het

5. Economische vitaliteit

Groei en krimp zijn met elkaar verbonden. In een samenleving waar constante groei geen zekerheid meer is, zullen deze samenhang en de verschillen die hierdoor ontstaan, beter zichtbaar worden. Ook op economisch gebied, waarbij een verschil bestaat tussen economische groei en toename van welvaart in gebieden. Om de samenhang tussen bevolkingsafname en verstedelijking beter te begrijpen is een bovenregionaal overzicht nodig van wat er op dit gebied gebeurt en welke drivers en barriers hierachter zitten. We lijken te groeien naar een samenleving met grotere verschillen, die zich ook ruimtelijk uiten. De verdeling van met name de welvaart is een van de onderwerpen die hieruit voortkomen.

Veel van de huidige discussie over krimp speelt zich af op lokaal niveau. Veelal omdat dit ook het niveau is waarop de veranderingen concreet worden. Op regionaal niveau kun je

beter afstemmen en maatwerk leveren. Het is dan wel belangrijk dat de lagere overheden de ruimte hebben om zelf uit te voeren en te differentiëren. Tegelijk is er behoefte aan een sterke hogere overheid die op een hoger schaalniveau belangen afweegt en let op het welzijn van bewoners in economisch minder sterke gebieden. Hoe ziet de fundamentele rol van de verschillende overheden eruit en hoe verhouden deze zich tot elkaar?

Mensen wonen waar ze willen wonen. Althans, zij die het zich kunnen veroorloven. Wat maakt de ene regio aantrekkelijker ten opzichte van de ander en welke rol speelt werkgelegenheid en de bereikbaarheid van werkgelegenheid daarbij? We hebben nog niet genoeg zicht op de rol van economische drivers achter groei en krimp. En vragen deze veranderingen een aanpassing in het economische systeem, of een heel nieuw systeem en een nieuwe kijk op wat normaal is?

Kennisvragen

- 27 Wat is de invloed van krimp op de economische potentie van individuen en regio's?
- 28 Welke karakteristieken zijn van invloed op het economisch vitaal zijn van een krimpregio (schaal, dichtheid, sociale samenstelling, ruimtelijke kenmerken)?
- 29 Wat is de relatie tussen bevolkingsdaling en de kwalitatieve en kwantitatieve werkgelegenheid in een regio?
- 30 Wat is het effect van snellere verbindingen (ook digitale verbindingen) tussen grootstedelijke regio's en het ommeland? Wat is het effect van snellere fysieke verbindingen tussen de woonlocatie en de werklocatie?
- 31 Welke partijen kunnen bijdragen aan het beter aansluiten van onderwijs op de arbeidsmarkt? Welke soort bijdragen zijn daarbij denkbaar?
- 32 Hoe kunnen krimpregio's programma's samenstellen waarbij zij zich kunnen ontwikkelen en profileren op bijzondere kenmerken? (bijvoorbeeld identiteit, sociaaleconomische kansen, cultureel aanbod, vrije tijd)
- 33 Hoe kan een krimpende gemeente omgaan met de financiering van zijn vaste kosten, zoals riool, straten, onderhoud en verlichting?

Colofon

PLATFORM31

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

Uitgave

Kennisplatform Demografische
Transitie (onderdeel van
Platform31)
p/a Postbus 20833
2500 GV Den Haag
070 - 302 84 84
www.vanmeernaarbeter.nl
info@vanmeernaarbeter.nl

Auteurs

Jooske Baris (coördinator van het
Kennisplatform Demografische
Transitie (KDT) bij Platform31)
Thomas Hessels (senior
beleidsadviseur bij het Ministerie
van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties)

De kennisvragen zijn geformuleerd met hulp van

Frank Corvers (Universiteit
Maastricht)
Dirk Jan Droogh (Droogh
Trommelen en Partners)
Henri de Groot (VU)
Thialda Haartsen (KKNN en RUG)
Marieke Harkink (Bureau PAU)
Jan Latten (UvA)
Kees Leidelmeijer (RIGO)
Sabine Meier (Hanze Hogeschool)
Gerber van Nijendaal (Raad voor
Openbaar Bestuur)
Nico van Nimwegen (NIDI)
Frits Oevering (Rabobank)

Nol Reverda (Neimed en
Hogeschool Zuyd)
Maja Rocak (Hogeschool Zuyd)
Rafhael Saitua (EIB)
Anja Steenbekkers (SCP)
Dirk Strijker (RUG)
Frans Thissen (UvA)
Hugo Velthuijsen (Hanze
Hogeschool)
Dick van der Wouw (Scoop)
Enno Zuidema (EZStedebouw)

Met dank aan

De 80 indieners van kennisvragen
Het Kernteam van het KDT: Wim
Didderen (Neimed), Ben van Essen
(Provincie Limburg), William Segers
(Ministerie van BZK), Dorine Sibbes
(Provincie Groningen), Anne-Jo
Visser (Platform31), Elly Walrave
(Scoop), Angélique van Wingerden
(KKNN) en Bert Zanting (Provincie
Zeeland)
Het Interbestuurlijk
Programmteam Bevolkingsdaling
Het Nationaal Netwerk
Bevolkingsdaling
Het Projectteam Bevolkingsdaling
van het Ministerie van BZK
Esther Slegh (Platform31)

Eindredactie

Willy van de Riet

Beeldredactie

Jooske Baris en Natasja van der Veer
(Platform31)

Opmaak

az grafisch serviceburo b.v.,
Den Haag

Druk

Platform P, Rotterdam
Opplage 2.000

Beeld

DNA Zeeland (omslag)
April 2014
© Platform31
ISBN 9789491711114
NUR 901

31

Welke prangende vragen hebben overheden, marktpartijen, corporaties en andere organisaties als het gaat over bevolgingskrimp, vergrijzing en verstedelijking?

Het Kennisplatform Demografische Transitie en 40 onderzoekers presenteren de 'Kennisagenda 2014' met daarin 33 urgente vragen over demografische transitie. Ruim 80 beleidsmakers, ondernemers, professionals en bewoners werkten hieraan mee.

Samen met haar partners probeert het Kennisplatform deze vragen te beantwoorden. Met de antwoorden kunnen mensen in krimpgebieden prettiger wonen en meer zelfredzaam zijn, en kunnen middelen doelmatiger worden ingezet.

Wilt u meedoen of meedenken?
Kijk op www.vanmeernaarbeter.nl

een samenwerkingsproject van

__PLATFORM31__

Ministerie van Binnenlandse Zaken en
Koninkrijksrelaties

uitgave

__PLATFORM31__

ISBN 978-94-917-11-11-4

9 789491 711114